

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 395

**Finanse i rachunkowość
na rzecz zrównoważonego rozwoju –
odpowiedzialność, etyka, stabilność finansowa
Tom 1. Finanse**

Redaktorzy naukowci
Grażyna Borys
Robert Kurek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Magdalena Kot
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-519-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl
Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Joanna Antczak: Wpływ opłat środowiskowych na wyniki przedsiębiorstwa.....	11
Bartosz Bartniczak: Możliwości wykorzystania instrumentów zwrotnych w projektach z zakresu gospodarki odpadami.....	21
Sylwia Bożek, Beata Dubiel: Realizacja ryzyka nadzwyczajnego a kompensata jego skutków przez ubezpieczenie.....	30
Dorota Burzyńska: Zrównoważona gospodarka wodna na przykładzie metropolii paryskiej.....	42
Iwona Dorota Czechowska: Poszukiwanie rzetelności w kontekście kodeksów zawodowych na przykładzie sektora bankowego.....	53
Karolina Daszyńska-Żygadło, Bożena Ryszawska: Rola społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: Udział kredytu bankowego w finansowaniu małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce i w Niemczech.....	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Wybrane aspekty CSR na rynku finansowym. Wyniki badań na reprezentatywnej próbie polskiego społeczeństwa.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunkcje systemu sprawozdawczości w jednostkach sektora finansów publicznych.....	94
Renata J. Jedlińska: Wpływ gospodarki wirtualnej na gospodarkę realną – wybrane zagadnienia.....	104
Szymon Kasprowski: Kontrola zasadności pobierania świadczeń w razie choroby i macierzyństwa w polskim systemie ubezpieczeń społecznych w latach 2005–2013.....	117
Lidia Kłos: Źródła finansowania ochrony środowiska w Polsce.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problem nadmiernego zadłużania się jednostek samorządu terytorialnego w Polsce wobec wyzwań rozwojowych w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Postkryzysowe narzędzia analizy nadzorczej a poziom bezpieczeństwa europejskiego systemu bankowego.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Wykupy obligacji korporacyjnych na rynku Catalyst w latach 2013–2014 – na przykładzie obligacji deweloperskich.....	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Wspieranie i promocja innowacji ekologicznych na przykładzie województwa lubelskiego.....	168

Andrzej Koza: System kwotowy a zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Czechach i w Polsce	178
Wojciech Krawiec: Inwestowanie zaangażowane społecznie jako forma realizacji koncepcji SRI	190
Danuta Król: Wybrane instrumenty wspierania rozwoju lokalnego	201
Barbara Kryk: ERES jako wyraz rangi środowiska naturalnego w statystyce publicznej	210
Robert Kurek: Bitcoin a ekonomiczne funkcje pieniądza	219
Elwira Leśna-Wierszółowicz: Istota nadzoru nad otwartymi funduszami emerytalnymi w Polsce	229
Irena Łącka: Problemy oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Nakłady inwestycyjne w ochronie środowiska w Polsce	252
Jarosław Pawłowski: Ekorating telefonów komórkowych	263
Tomasz Potocki: Instytucjonalne uwarunkowania i mechanizmy podnoszenia świadomości finansowej	274
Adriana Przybyszewska: Zagrożenia i grupy ryzyka współczesnych mikro-finansów	286
Ewa Spigarska: Opłata za gospodarowanie odpadami jako dochód gminy....	297
Błażej Suproń: Wpływ elektronicznego systemu poboru opłat drogowych na inwestycje przedsiębiorstw na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	307
Magdalena Swacha-Lech: Problem świadomości finansowej w kontekście gromadzenia oszczędności emerytalnych	317
Marta Szaja: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju a planowanie przestrzenne na szczeblu lokalnym	331
Marek W. Szewczyk: Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego powiatów województwa lubelskiego	342
Magdalena Ślebocka: Finansowy aspekt koncepcji rewitalizacji miast w świetle założeń do projektu ustawy o rewitalizacji	355
Aneta Tylman: Rewitalizacja jako kluczowy aspekt polityki finansowania i rozwoju zrównoważonego miast	364
Stanisław Wieteska: Emisja dwutlenku węgla przez pojazdy mechaniczne jako element zewnętrznych kosztów transportu drogowego w Polsce.....	372
Rafał Wilczyński: Znaczenie struktury właścicielskiej spółek publicznych dla rozwoju polskiego rynku kapitałowego w latach 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Nierówności dochodowe gospodarstw domowych w Polsce w kontekście zrównoważonego rozwoju	396
Justyna Zabawa: Ekologiczne wyzwania współczesnej bankowości – przypadek grupy Deutsche Bank	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ekogospodarka w działalności banków jako przejaw koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	418

Summaries

Joanna Antczak: Impact of environmental fees on company's financial results	11
Bartosz Bartniczak: The ability to use repayable instruments in projects relating to waste management.....	21
Sylvia Bożek, Beata Dubiel: Materialization of the exceptional risk vs. compensation of its effects by insurance.....	30
Dorota Burzyńska: Sustainable water management on the example of Paris Metropolis.....	42
Iwona Dorota Czechowska: The search for fairness in the context of professional codes on the example of the banking sector.....	53
Karolina Daszyński-Żygadlo, Bożena Ryszawska: The role of corporate social responsibility in <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: The share of bank credit as sources of SMEs financing in Poland and in Germany	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Selected aspects of CSR in the financial market – survey results on a representative sample of Polish society.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunctions of the reporting system in public finance sector units	94
Renata J. Jedlińska: The effect of virtual economy on the real economy – selected issues.....	104
Szymon Kasprowski: The inspection of legitimate receiving of benefits in case of sickness and maternity in the Polish social insurance system in the years 2005–2013.....	117
Lidia Klos: Sources of financing the environmental protection in Poland.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problems of excessive indebtedness of self-government units in Poland in the context of rising challenges for development in the European Union's financial perspective for 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Post-crisis tools of the supervisory review process vs. the level of safety of the European banking system.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Corporate bond redemption on the Catalyst market in the years 2013–2014 – the example of the property developers bonds	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Supporting and promotion of eco-innovations based on The Lubelskie Voivodeship	168
Andrzej Koza: Quota scheme vs. employment of people with disabilities in The Czech Republic and Poland.....	178
Wojciech Krawiec: Impact investing as a form of the realization of SRI conception.....	190
Danuta Król: Some local development support tools	201

Barbara Kryk: EEEA as evidence for the importance of the natural environment in public statistics	210
Robert Kurek: Bitcoin vs. economic functions of money	219
Elwira Leśna-Wierszółowicz: The essence of supervision of open pension funds in Poland	229
Irena Łącka: Problems of effectiveness evaluation of social economy entities	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Investment outlays in the environmental protection in Poland	252
Jarosław Pawłowski: Eco rating of mobile phones	263
Tomasz Potocki: Institutional conditions and mechanisms which improve the level of financial capabilities	274
Adriana Przybyszewska: Hazards and risk groups of modern microfinance	286
Ewa Spigarska: Fee for waste management as an income of a commune	297
Błażej Suproń: Influence of electronic road toll collection system on business investments on the example of The West Pomeranian Voivodeship	307
Magdalena Swacha-Lech: The problem of financial awareness in the context of gathering of retirement savings	317
Marta Szaja: The realisation of sustainable development concept vs. local-level spatial planning	331
Marek W. Szewczyk: Spatial diversity of economic development of poviats of The Lubelskie Voivodeship	342
Magdalena Ślebocka: Financial aspect of the concept of urban renewal in the light of the objectives of the project of Revitalization Act	355
Aneta Tylman: Revitalization as the key aspect of the financing and urban sustainable development policy	364
Stanisław Wieteska: Carbon dioxide emissions by motor vehicles as part of the external costs of road transport in Poland	372
Rafał Wilczyński: Significance of public companies ownership structure for Polish capital market development in the years 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Income inequality of Polish households in the context of sustainable development	396
Justyna Zabawa: Environmental challenges of contemporary banking – the case of Deutsche Bank Group	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ecomanagement in the activities of banks as a manifestation of the concept of corporate social responsibility	418

Adriana Przybyszewska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: adriana.prybyszewska@ue.wroc.pl

ZAGROŻENIA I GRUPY RYZYKA WSPÓŁCZESNYCH MIKROFINANSÓW

HAZARDS AND RISK GROUPS OF MODERN MICROFINANCE

DOI: 10.15611/pn.2015.395.27

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie grup ryzyka i zagrożeń działalności mikrofinansowej oraz pól krytyki tej formy pośrednictwa finansowego. Realizacji tak wyznaczonego zadania podporządkowano układ artykułu. W jego pierwszej części zaprezentowano: a) informacje dotyczące skali ubóstwa na świecie wraz z uwagami dotyczącymi tego zjawiska, sformułowanymi przez odpowiednie instytucje zajmujące się tą problematyką, oraz b) ukazano zarys idei mikrofinansów i mikrokredytu jako narzędzi walki ze zjawiskiem ubóstwa. Druga część opracowania obejmuje rozważania na temat podstawowych rodzajów ryzyka i zagrożeń łączonych z aktywnością mikrofinansową, które uzupełniono argumentacją oponentów tej formy walki z ubóstwem oraz wykluczeniem finansowym i ich konsekwencjami. Treść artykułu oparto na krytycznej analizie literatury tematu i obserwacjach własnych autora zajmującego się problematyką kulturowych uwarunkowań działania podmiotów mikrofinansowych.

Słowa kluczowe: ubóstwo, mikrofinanse, mikrokredyt.

Summary: The purpose of the article is to present both risk groups and hazards of microfinance activities and criticism areas of this financial intermediation form. The arrangement of the article is subject to this task realization. Its first part covers: a) information related to the scale of poverty worldwide along with observations referring to this phenomenon expressed by adequate institutions dealing with these problems and b) the outline of microfinance and microcredit idea as the tool applied in counteracting poverty. The second part of the study presents the discussion about basic risks and hazards associated with microfinance activities supplemented by arguments expressed by the opponents of this form of fighting poverty and financial exclusion, as well as their consequences. The article content is based on the critical review of the subject literature and the author's own observations while studying the problems of cultural determinants influencing activities carried out by microfinance entities.

Keywords: poverty, microfinance, microcredit.

1. Wstęp

Celem artykułu jest autorska analiza informacji zawartych w Raporcie *Microfinance Banana Skins 2014*, odnosząca się do ryzyka i zagrożeń działania instytucji mikrofinansowych w swoim globalnym obszarze oraz pól krytyki tej formy pośrednictwa finansowego.

W pierwszej części opracowania przedstawiono informacje dotyczące skali ubóstwa na świecie wraz z uwagami dotyczącymi tego zjawiska, sformułowanymi przez odpowiednie instytucje zajmujące się tą problematyką, oraz ukazano zarys idei mikrofinansów i mikrokredytu jako narzędzi walki ze zjawiskiem ubóstwa. Druga część artykułu obejmuje rozważania na temat podstawowych grup ryzyka i zagrożeń łączonych z aktywnością mikrofinansową, które uzupełniono argumentacją oponentów tej formy walki z ubóstwem oraz wykluczeniem finansowym i ich konsekwencjami.

W celu przedstawienia i analizy powyższych problemów autor posłużył się literaturą przedmiotu, danymi statystycznymi, uwagami instytucji zajmujących się wskazaną problematyką oraz najnowszymi badaniami opublikowanymi w formie raportów.

2. Ubóstwo na świecie – skala zjawiska

Jednym z Milenijnych Celów Rozwoju jest likwidacja skrajnego ubóstwa i głodu poprzez zmniejszenie do 2015 r. o połowę, w porównaniu z 1990 r., liczby ludności, której dochód wynosi mniej niż 1,25 USD dziennie, oraz liczby ludzi cierpiących głód [Millennium Development... 2015]. Szacuje się, że nadal 1,2 mld ludności świata żyje na tak skrajnie niskim dziennym poziomie dochodów. Jednym z celów działalności Banku Światowego i jego agend jest całkowite wyeliminowanie skrajnego ubóstwa do 2030 r. W ciągu ostatnich trzydziestu lat liczba osób żyjących w ekstremalnej biedzie zmniejszyła się w krajach rozwijających się z 50% w 1981 r. do 21% w 2010 r. Ponad jedna trzecia z najbiedniejszych żyje w Afryce Subsaharyjskiej. Jest to jedyny region na świecie, w którym problem ten pogłębia się na tak poważną skalę. Podczas gdy w 1981 r. co dziesiąta osoba zaliczana do skrajnie ubogich żyła w Afryce Subsaharyjskiej, to obecnie jest to aż co trzecia. Sytuacja pogorszyła się również w Indiach (wzrost udziału ubogich w populacji z 22% w 1981 r. do około 33% w 2013 r.). Kolejnym krajem z największym odsetkiem osób najuboższych są Chiny (13%), jednak tam sytuacja poprawia się, gdyż na początku lat 80. XX w. ekstremalnie ubogich było 43% Chińczyków [Forbes 2013]. Według *Human Development Report 2014* (szerzej: [Malik 2014]) poza wskaźnikami pomiaru ubóstwa opartymi na dochodach, podawane są szacunki UNDP oparte na Wskaźniku Wielowymiarowości Ubóstwa (*Multidimensional Poverty Index*), wskazujące, że prawie 1,5 mld ludzi w 91 krajach rozwijających się żyje w ubóstwie z powodu niewystarczającej opieki zdrowotnej i edukacji oraz zbyt niskich standardów życia. Pomimo że ogólna liczba ludzi żyją-

cych w ubóstwie spada, prawie 800 mln jest zagrożonych powrotem do życia w biedzie. W sumie na świecie 2,2 mld ludzi żyje na skraju ubóstwa.

Zaprezentowane powyżej ogólne dane statystyczne zwracają uwagę na skalę zjawiska ubóstwa. W walce z nim w najbardziej ubogich regionach świata istotną rolę odgrywają instytucje mikrofinansowe oraz jeden z ich produktów – mikrokredyt.

Działalność Grameen Banku i idea mikrofinansów zapoczątkowana przez M. Yunusa kierowała się u podstaw swojej działalności wzniosłymi ideami walki z ubóstwem i wykluczeniem finansowym osób najuboższych (szerzej: [Yunus 2012; 2013]). Z czasem działalność Grameen Banku i instytucji mikrofinansowych ewoluowała w kierunku bardziej komercyjnym niż ideowym, przysparzając sobie wiele uwag krytycznych formułowanych i analizowanych w literaturze tematu.

3. Idea mikrokredytu jako narzędzia walki w ubóstwem

Mikrokredyt jest kluczowym produktem usług mikrofinansowych. Definiowany jest on jako niskokwotowy kredyt, z założenia przeznaczony dla najuboższych, głównie bezrobotnych osób, najczęściej wykluczonych z tradycyjnego systemu bankowego, którym wystarczą niewielkie kwoty pieniężne, aby rozwinąć własną działalność zarobkową (szerzej: [Alińska 2008; de Aghion, Morduch 2009]). Kwota takiego kredytu jest znacznie mniejsza, a cykl kredytowania znacznie krótszy niż w przypadku tradycyjnego kredytu komercyjnego. Jego cechą charakterystyczną są również stałe tygodniowe lub dwutygodniowe spłaty rat, będące wygodniejsze dla kredytobiorców, lecz bardziej wymagające dla administratorów [Pluskota 2013].

Współczesna koncepcja mikrokredytu zyskała na popularności dzięki działalności M. Yunusa, inspiratora powstania Grameen Banku, bangladeskiego banku specjalizującego się w udzielaniu mikrokredytów. Za swoją działalność M. Yunus został nagrodzony w 2006 r. Pokojową Nagrodą Nobla.

Mikrokredyt odgrywa niezwykle istotną rolę w uzyskiwaniu wolności ekonomicznej najuboższych (przede wszystkim kobiet) w krajach rozwijających się i jest często jedyną możliwością uwolnienia się z biedy. Kredytobiorcy nie są w stanie zapewnić pożądanego zabezpieczenia, nie mają stałego zatrudnienia ani możliwości do weryfikacji historii kredytowej, tym samym nie kwalifikują się oni do zaciągnięcia kredytu w bankach komercyjnych.

Podstawę sukcesu działalności mikrokredytowej oraz wysokiego współczynnika zwrotności kredytów stanowią warunki, które można nazwać uogólnionym kodeksem Grameen. Obejmują one m.in.: wyłączną koncentrację banku na ludziach ubogich, priorytet dla kobiet, mechanizm grupowej odpowiedzialności, ale i pomocy w ramach grupy, ścisłą dyscyplinę i nadzór, staranne kształcenie personelu banku, powiązanie działalności bankowej z szerszymi znamionami społecznymi, które ułatwiają dobre wykorzystanie pożyczek, popieranie indywidualnego oszczędzania wśród klientów, pomimo ich niskiego standardu życia [Yunus 2012].

Według informacji opublikowanych w State of the Microcredit Summit Campaign Report 2012 [Maes, Reed 2012] na 31 grudnia 2010 r.¹ odnotowano następujące dane ilościowe dotyczące instytucji mikrokredytowych, wskazujące na skalę zjawiska oraz na zapotrzebowanie na ich usługi:

- liczba zarejestrowanych instytucji mikrokredytowych (1997–2010) – 3652;
- liczba zarejestrowanych instytucji mikrokredytowych w 2011 r. (2010) – 609;
- udział najuboższych klientów w grupie klientów instytucji mikrofinansowych ogółem (2011) – 56,5%;
- łączna liczba klientów instytucji mikrofinansowych – 205 314 502;
- łączna liczba kobiet wśród klientów instytucji mikrofinansowych – 153 306 542;
- łączna liczba najuboższych klientów – 137 547 441;
- łączna liczba najuboższych kobiet – 113 138 652.

Zauważyć należy, że współcześnie część organizacji mikrofinansowych kieruje swoje wsparcie nie tylko do najuboższych, wymagając przy tym tradycyjnego zabezpieczenia i oferując pożyczki finansujące konsumpcję. Wiele współczesnych programów mikrokredytowych generuje wysokie dochody, nie mając nic wspólnego z tradycyjną ideą mikrokredytu [Pluskota 2013].

4. Najważniejsze ryzyka w obszarze działalności mikrofinansowej – ocena

Na początku 2014 r., w czasie gdy gospodarka światowa podnosiła się z kryzysu gospodarczego, przygotowany został raport Microfinance Banana Skins 2014 opisujący aktualne rodzaje ryzyka napotykanego przez sektor mikrofinansów. Ocenie mogą podlegać dwa rodzaje ryzyka: to, z którym sektor mikrofinansów zmagał się od kilku lat (tj. jakość gospodarowania, zarządzania, finansowania, kredytowe), oraz ryzyko bardziej aktualne, tj. związane z mającą miejsce ewolucją w zakresie struktury, strategii, projektowania produktu i innowacji technologicznych.

W przeprowadzonym badaniu, na podstawie którego dokonano oceny grup ryzyka, wzięli udział eksperci z zakresu mikrofinansów, tj.: praktycy z branży usług mikrofinansowych, inwestorzy, obserwatorzy (doradcy, naukowcy, eksperci z branży), jednostki wspierające (np. poprzez sieci organizacji pozarządowych, programów wsparcia), analitycy, autorzy regulacji prawnych. Odpowiedzi w badaniach podzielone zostały również według regionów świata, tj.: Afryki, Azji Wschodniej i Pacyfiku, Europy Wschodniej i Azji Centralnej, Ameryki Środkowej, Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, Ameryki Północnej, Azji Południowej. Badanie miało na celu zidentyfikowanie i skomentowanie największych istniejących rodzajów ryzyka, z którymi zmagał się sektor mikrofinansów w ostatnich dwóch–trzech latach. Raport przedstawia szczegółowe dane, dotyczące chociażby wspomnianego kryte-

¹ W momencie przygotowywania artykułu brak jest zbiorczych informacji dotyczących późniejszych okresów.

rium terytorialnego, jednakże w treści artykułu ogranicza się do ogólnych, autor-
skich wniosków wyciągniętych z tychże badań (zob. tab. 1).

Tabela 1. Rodzaje ryzyka związane z mikrofinansami oraz ich ranga (stan na 2014 r.)

Ranga	Ryzyko (ranga z 2012 r.)	Wynik (w skali do 10)
1	Nadmierne zadłużenie (1)	7,5
2	Ryzyko kredytowe (4)	6,9
3	Konkurencja (8)	6,9
4	Ryzyko zarządzania (6)	6,8
5	Polityka rządu (2)	6,7
6	Strategia (-)	6,7
7	Ingerencja polityczna (5)	6,5
8	Zarządzanie/gospodarowanie (3)	6,5
9	Regulacje (9)	6,4
10	Obsada pracownicza (14)	6,3
11	Zdolność finansowa (-)	6,2
12	Ryzyko produktu (-)	6,2
13	Ryzyko makroekonomiczne (13)	6,1
14	Relacje z klientem (7)	6,1
15	Zarządzanie technologią (16)	6,0
16	Niestabilność dochodów (-)	6,0
17	Przejrzystość celów (11)	5,9
18	Finansowanie (17, 19)	5,8
19	Płynność (10)	5,8

Źródło: [Lascelles, Mendelson, Rozas 2014].

Analiza wyników badań dowodzi, iż sektor mikrofinansów, aby przetrwać, będzie musiał zmierzyć się w najbliższej przyszłości z szerokim spektrum ryzyka tworzącego zróżnicowane wyzwania rozwojowe. W szczególności wskazuje się na fakt, iż obszar mikrofinansów jest poważnie zagrożony problemem nadmiernego zadłużenia i nie analizuje on wystarczająco dogłębnie kierunków swojej ewolucji w tak strategicznym dla niego okresie.

Informacje wynikające z analizy wyników badań ujętych w raporcie (szerzej: [Lascelles, Mendelson, Rozas 2014]) wskazują na rodzaje najbardziej istotnych rodzajów ryzyka, przed którymi stoi omawiany sektor, a które związane są z działa-

niem pośrednika mikrofinansowego, tj. kontrolą kredytu, jakością gospodarowania i zarządzania oraz postępowania wobec konkurencji. Gorzej zdefiniowane są rodzaje ryzyka długoterminowego, związane z przetrwaniem i ewolucją tegoż sektora, takie jak zmiany technologiczne, rozwój produktów oraz finansowanie, które uważane są za mniej pilne.

Za kluczową kwestię można uznać **ryzyko nadmiernego zadłużenia** klientów sektora mikrofinansów (pierwsze w rankingu), postrzegane jako stanowczo najpoważniejsze ryzyko trapiące cały sektor i znacznie przewyższające, w swej istotności, pozostałe kwestie. Nadmierne zadłużenie plasuje się na szczycie rankingu rodzajów ryzyka. Nawet w przypadkach, w których jest ono postrzegane jako mniejsze, wywiera pośredni wpływ poprzez znaczący uszczerbek dla reputacji sektora mikrofinansów, analizowanego jako całość.

Problem nadmiernego zadłużenia klienta nie jest niczym nowym, jednakże wyniki przeprowadzonych badań stanowią zaprzeczenie opinii, czasami wyrażanej w kręgach zajmujących się kwestiami rozwoju, że problem ten jest sprawą przeszłości oraz że można nad nim w pełni zapanować, gdyż ma ono tendencję spadkową. Faktem jest, że nadmierne zadłużenie stanowi problem dominujący, a w związku z tym wywiera istotny wpływ na cały sektor. **Ryzyko ingerencji politycznej**, czyli demonstracja publicznej troski o kwestie nadmiernego zadłużenia, zajmuje znaczącą pozycję nr 7 w przedstawionym rankingu, pomimo że rola tego ryzyka spadła, zwłaszcza w Indiach. Dziewiąte z kolei **ryzyko – jakość regulacji** jest kwestią problematyczną, gdyż jest opisywane jako treści nieadekwatne, zbyt rygorystyczne lub niewłaściwe, rzadko zaś jako pomocne. Nie stanowią one również przeszkody dla popadania w nadmierne zadłużenie.

Nadmierne zadłużenie jest szeroko postrzegane jako symptom głębszych problemów w omawianym sektorze, tj.: nadwyżki zdolności kredytowych, braku profesjonalizmu w obrębie sektora mikrofinansów oraz skupiania się na wroście i zysku w zamian za właściwą przezorność i rozważę. Jest ono również związane z ryzykiem wymienionym w pozycji nr 2, tj. **ryzykiem kredytowym**, podnoszącym szersze kwestie dotyczące zdolności dostawców usług mikrofinansowych w zakresie zarządzania procesem udzielania pożyczek, obejmującym takie kwestie, jak ocena zdolności kredytowych klienta, praktyk odzyskiwania zaległości oraz systemów zarządzania ryzykiem.

Ryzyko konkurencji (3. w rankingu ryzyk) postrzegane jest jako główna przyczyna popadania w nadmierne zadłużenie, w związku z gwałtownym wzrostem zdolności kredytowej potencjalnych biorców, kreowaniem nadmiernego finansowania i wejściem nowych podmiotów na rynek, dla których mikrofinansowanie stanowi produkt, a nie misję. „Nasylenie” rynku zostało już zdiagnozowane w wielu krajach. Powoduje ono, że dostawcy usług mikrofinansowych obniżają swoje ceny i standardy udzielania kredytów, aby utrzymać swój udział w rynku. W niektórych lokalizacjach instytucje zajmujące się mikrofinansowaniem odwracają się od swoich

tradycyjnych klientów biznesowych o niskich przychodach i przebranżawiają się na finansowanie klientów indywidualnych i małe firmy, choć ryzyko tam jest wyższe, ale udzielanie kredytów łatwiejsze.

Istotną przyczyną pogarszania się standardów biznesowych jest **ryzyko zarządzania zagrożeniami** (znajdujące się na pozycji 4. w rankingu), czyli obszar mikrofinansów, który w ostatnich latach pomimo poświęcanej mu uwagi pozostaje słaby. Jest to ściśle związane z 5. z kolei ryzykiem, związanym z **zarządzaniem**, w przypadku którego jakość pracy zarządów i rad nadzorczych instytucji mikrofinansowych jest nadal oceniana jako niewystarczająco wysoka, aby zapewnić przywództwo, którego instytucje sektora mikrofinansów potrzebują. Jednakże zarówno ryzyko w zakresie zarządzania, jak i związane z nim **gospodarowanie**, plasujące się na 8. pozycji, spadły w rankingu w porównaniu z latami poprzednimi, co sugeruje, że zauważalna jest pewna poprawa.

Ogólnie rzecz biorąc, problem nadmiernego zadłużenia przypisuje się oddziaływaniu czynników zewnętrznych, a zwłaszcza wzrostowi konkurencyjności, ale w literaturze tematu podkreśla się również niepokój o kwestie wewnętrzne, takie jak siła rządzenia oraz zarządzania ryzykiem (szerzej np.: [Adamek 2014]).

Warto również zastanowić się nad typami ryzyka, które mogą mieć wpływ na rozwój usług mikrofinansowych w przyszłości. W pozycji nr 6 wymieniono pierwsze spośród nowych rodzajów ryzyka, **ryzyko nietrafionej strategii**, które pierwszy raz ujawniło się w 2014 r. Wskazuje to na fakt poczucia silnej obawy o brak wystarczająco przemyślanego planowania strategicznego. Wiele firm sektora mikrofinansów funkcjonuje bez jakiegokolwiek strategii, reagując na bieżąco w miarę rozwoju wydarzeń.

W sferze działań strategicznych istnieją dwa, powiązane ze sobą, rodzaje ryzyka, tj. **ryzyko produktowe** (12. miejsce w rankingu ryzyk) oraz **ryzyko relacji z klientem** (14. miejsce w rankingu ryzyk). Wymienione obszary problemowe zostały poruszone w celu zmierzenia ryzyka niepowodzenia instytucji w relacjach z klientami oraz odzwierciedlenia ich zmieniających się potrzeb. Fakt, że oba rodzaje ryzyka znalazły się stosunkowo nisko w rankingu, świadczy, iż ankietowane osoby nie postrzegają owych grup ryzyka jako ważnych. Zasadniczo, respondenci niebędący praktykami (tj. inwestorzy, obserwatorzy, analitycy) plasowali je wyżej niż praktycy. Faktycznie, praktycy umiejscawiali ryzyko produktowe na przedostatnim miejscu w owym rankingu. Co istotne, problem **ryzyka przejrzystości celów**, postrzegany przez wielu jako podstawowy atrybut odpowiedzialnych instytucji sektora mikrofinansów, uzyskał niską, 17. pozycję w rankingu. Podobnie niewielkim zainteresowaniem obdarzono **ryzyko zarządzania technologią**, będące na pozycji 15., chociaż uważa się, iż wszelkie innowacje technologiczne okazują się kluczowe dla przyszłości mikrofinansów. W przypadku instytucji sektora mikrofinansowego było to najniżej oceniane ryzyko ze wszystkich rozpatrywanych. Tak niski ranking mogłby oznaczać, że te rodzaje ryzyka podlegają właściwemu zarządzaniu i tym

samym nie stanowią obszaru niepokoju. Mogłoby to również znaczyć, że są niedoceniane w kontekście potrzeb tegoż sektora finansowego do rozwoju – uwaga poczyniona przez pewną liczbę respondentów w postaci dodatkowych komentarzy.

Wśród rodzajów ryzyka zajmujących niższe pozycje w rankingu kilka wartych jest odnotowania. **Ryzyko makroekonomiczne**, będące na 13. miejscu w rankingu, odzwierciedlało rosnący optymizm na temat globalnej sytuacji gospodarczej, a **ryzyko finansowania** oraz **płynności finansowej**, odpowiednio na pozycji 18. i 19. spośród wymienianych grup ryzyka, wskazały, że nie można mówić o ich braku, wręcz przeciwnie – obawy wzbudza ich znaczący nadmiar.

W badaniu, którego wyniki zaprezentowano, podział odpowiedzi na typy wskazał znaczący konsensus co do ryzyka nadmiernego zadłużenia. Spośród sześciu kategorii (praktycy, inwestorzy, podmioty udzielające wsparcia, obserwatorzy, oceniający i autorzy regulacji) wszyscy umiejscowili je na pozycji pierwszej, prócz autorów regulacji, którzy oznaczyli ten rodzaj ryzyka jako piąty w rankingu. Ogólnie rzecz biorąc, praktycy przypisali wysoki ranking kwestiom bezpośrednio biznesowym, takim jak: kredyty, konkurencja, ryzyko i regulacje, średni ranking ryzykom instytucjonalnym, takim jak: strategia, gospodarowanie i zarządzania, niski ranking zaś kwestiom technicznym, takim jak: ryzyko produktowe i technologiczne. Respondenci niebędący praktykami przypisywali większe znaczenie problemom instytucjonalnym (strategia, zarządzanie i gospodarowanie), autorzy regulacji zaś przypisali szczytowe pozycje w ranking ryzyku kredytowemu, rządzeniu oraz zarządzaniu ryzykiem.

Podział odpowiedzi według lokalizacji geograficznej również wykazał duże znaczenie ryzyka nadmiernego zadłużenia. Spośród siedmiu regionów objętych badaniem (Afryka, Azja Wschodnia i Pacyfik, Europa Wschodnia i Azja Centralna, Środkowy Wschód oraz Ameryka Północna, Azja Południowa i Europa Zachodnia) wszystkie, oprócz dwóch, wskazały na nadmierne zadłużenie jako pierwsze w rankingu. Wyjątek stanowiły Afryka, gdzie była to pozycja trzecia, oraz Azja Południowa – pozycja druga, plasująca się tuż po ingerencji politycznej. Zasadniczo odpowiedzi pochodzące z krajów inwestorów (tj. z Ameryki Północnej i Europy Zachodniej) skupiły się na ryzyku inwestycyjnym (zarządzanie, gospodarowanie), a regiony, z których pochodzili praktycy, podkreślały środowisko funkcjonowania (konkurencję, ryzyko polityczne).

Uzupełnieniem powyższych analiz i wniosków może być aktualne ujęcie w literaturze tematu problemów, czy też uwag krytycznych, odnoszonych do mikrofinansów i mikrokredytu [Adamek 2013]. Zbiór tych elementów można traktować jako czynniki sprawcze tej krytyki. W ich grupie odnajdujemy: 1) błędne założenia, że ubodzy mogą sami wyciągać siebie z ubóstwa, oparte na negacji tezy, że bogactwo narodu i społeczeństwa jest efektem wysiłku zbiorowego, 2) wskazanie, że rzeczywistym narzędziem walki z ubóstwem jest tworzenie miejsc pracy, a nie mikrokredyty, 3) ignorowanie przez ideę mikrofinansów efektów ekonomii skali, 4) powstrzymywanie ekonomicznego rozwoju obszarów/regionów/państw wyko-

rzystujących pożyczki mikrofinansowe do finansowania rozwoju przedsiębiorczości, 5) nieuwzględnianie możliwości tworzenia poziomych i pionowych powiązań pomiędzy podmiotami gospodarczymi finansowanymi przez instytucje mikrofinansowe, 6) oparcie lokalnej struktury gospodarczej na handlu i częste uzależnienie jej od importu dóbr będących przedmiotem obrotu w przedsiębiorstwach osób ubogich, 7) tworzenie zbyt dużej konkurencji pomiędzy mikroprzedsiębiorstwami wspomaganych przez mikrofinansowanie, funkcjonującej w otoczeniu niskich umiejętności i zdolności do radzenia sobie z tym wyzwaniem wśród ubogich mikroprzedsiębiorców, 8) niszczenie przez mikrofinanse kapitału ludzkiego i społecznego, 9) agresywna komercjalizacja działalności mikrofinansowej, 10) stwierdzenie, że kredyty są konsumowane i nie stanowią wsparcia zwiększania trwałej możliwości generowania dochodów, 11) zastąpienie kredytów wspierających rozwój inicjatyw gospodarczych kredytami konsumenckimi, 12) zaprzeczenie idei pożyczania bez zabezpieczeń, 13) wskazanie, że mikrofinanse nie są narzędziem wspierającym kobiety, lecz promują tzw. ekonomię wstydu, 14) argument, iż mikrofinanse nie służą najbardziej, lecz tym, którzy znajdują się powyżej granicy ubóstwa, 15) złe traktowanie beneficjentów usług przez pośredników mikrofinansowych, 16) zbyt wysokie oprocentowanie mikrokredytów, 17) obniżenie standardów kontroli i czuwania nad procesem udzielania i spłaty mikrokredytów, 18) sprowadzenie mikrofinansów i promowanej przez nie idei pomocy najbardziej do formuł akceptowanych przez przedstawicieli neoliberalizmu, 19) skoncentrowanie uwagi na samofinansowaniu i odejście od pomocy publicznej jako formy wsparcia instytucji mikrofinansowych [Adamek 2013].

Przedstawiając argumenty wysuwane wobec mikrofinansów i ich narzędzi przez oponentów tej formy pośrednictwa finansowego, nie można pominąć, że są one porównywane z opiniami przeciwnymi. Po jednej i drugiej stronie za tymi argumentami stoją rzeczywiste liczby. I tak np. mamy ponad 205 mln osób wykorzystujących mikrokredyt, wśród których odnajdujemy również znaczną liczbę osób nadmiernie zadłużonych. Nie wszyscy potencjalni kredytobiorcy mają zdolności i możliwości, nie każdy jest z natury przedsiębiorcą, w opozycji do tego co twierdzi M. Yunus, a większość osób najuboższych jest samozatrudniona z konieczności. Wykorzystując pożyczkę na bieżącą konsumpcję, pożyczkobiorca zamiast zwiększać własne dochody, zwiększa swoje zobowiązania. Z tego powodu nakłanianie do zaciągnięcia pożyczki niewłaściwych osób, zwłaszcza ubogich, które i tak są w złej sytuacji finansowej, może wciągnąć je w pułapkę długu. Taka sytuacja zaistniała w wielu rejonach świata, głównie w krajach rozwijających się, w następstwie tego, jak idea mikrokredytu stała się popularna i coraz więcej instytucji wysłało swoich przedstawicieli w teren, aby udzielały możliwie jak najwięcej pożyczek ubogim [Szambelan 2013].

5. Zakończenie

Spośród przedstawionych w artykule ryzyk i zagrożeń działalności mikrofinansowej oraz obszarów krytyki tejże aktywności wskazać można wiele problemów o charakterze kompleksowym. W opinii autora dwa z nich warto wyróżnić, ponieważ odzwierciedlają one realia, z którymi sektor mikrofinansowy powinien się zmierzyć.

Trwałą cechą tego sektora, wyznaczającą kierunki działań wszystkich stron zainteresowanych jego rozwojem, jest problem nadmiernego zadłużenia. Trudno jest to zjawisko ignorować, tym bardziej że są to zarówno obserwacje, jak i konkretne liczby, a zjawisko owo wpływa na istotne aspekty biznesu, takie jak zarządzanie, klienci, produkty, regulacje oraz reputacja.

Drugim problemem jest fakt, że zbyt mało uwagi poświęca się rozwojowi strategicznemu instytucji mikrofinansowych, uważanemu powszechnie za ważne spoiwo w ewolucji tego sektora. Ryzyko strategiczne plasuje się wysoko w rankingu zauważanych zagrożeń, co jest konsekwencją przywiązywania zbyt małej wagi do rozwoju strategii sektora. Kluczowe, długoterminowe problemy rozwojowe, takie jak technologia, nowe produkty oraz zarządzanie klientem, są stawiane niżej w rankingu grup ryzyka, zwłaszcza przez samych reprezentantów sektora mikrofinansów.

Dodatkowo argumenty krytyków idei mikrofinansów wskazują, iż: a) mikrofinanse nie są zdolne do zmiany pozycji najuboższych, b) podmioty mikrofinansowe są rzadko zrównoważone finansowo, c) idea mikrofinansów jest szkodliwa dla kobiet, d) mikrofinanse nie są uniwersalnym narzędziem walki z ubóstwem [Adamek 2010].

Tym samym należy stwierdzić, że działalność mikrofinansowa nadal ma wielu krytyków i najprawdopodobniej będzie ich mieć w przyszłości. Nie można jednak zapominać o pożytkach, które ta działalność przyniosła.

Literatura

- Adamek J., 2010, *Mikrofinanse islamskie – założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu, Warszawa, s. 33.
- Adamek J., 2013, *Idea i praktyka mikrofinansów – uwagi krytyczne*, [w:] Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXV – zeszyt 2-2013, Poznań, s. 158–159.
- Adamek J., 2014, *Determinanty nadmiernego zadłużenia – perspektywa pośrednika mikrofinansowego*, [w:] *Finanse – problemy – decyzje 2014*, część 2, red. G. Łukasik, H. Zadora, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe 198 Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, s. 174–180.
- Aghion B.A. de, Morduch J., 2009, *Ekonomia mikrofinansów*, AnWero, Warszawa, s. 41.
- Alińska A., 2008, *Instytucje mikrofinansowe w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, SGH, Warszawa, s. 151.
- Forbes, 2013, *Na świecie 1,2 mld ludzi żyje w skrajnej biedzie*, <http://www.forbes.pl/na-swiecie-1-2-mld-ludzi-zyje-w-skrajnej-biedzie,artykuly,153574,1,1.html> (2.03.2015).
- Lascelles D., Mendelson S., Rozas D., 2014, *Microfinance Banana Skins 2014. The CSFI survey of microfinance risk. Facing reality*, CSFI, New York, s. 6.

- Maes J.P., Reed L.R., 2012, *State of the Microcredit Summit Campaign Report 2012*, Microcredit Summit Campaign, Washington, s. 3.
- Malik K., 2014, *Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, United Nations Development Programme, New York.
- Millennium Development Goals and Beyond 2015, <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtml> (2.03.2015).
- Pluskota P., 2013, *Mikrofinanse w ograniczaniu niedoskonałości rynków kredytowych*, CeDeWu, Warszawa, s. 40.
- Szambelan J., 2013, *Mikrofinanse w pytaniach i odpowiedziach*, cz. I: *Mikrokredyt*, <http://globalnepo-ludnie.pl/Mikrofinanse-w-pytaniach-i> (2.03.2015).
- Yunus M., 2012, *Bankier ubogich. Historia mikrokredytu*, ConCorda, Warszawa, s. 14.
- Yunus M., 2013, *Świat bez ubóstwa. Czas na przedsiębiorstwo społeczne*, ConCorda, Warszawa.